Liber de nichilo

Adrian Rezuş

1989

TEXT

équivalences

2002

absentia

ESSAIS
ÉQUIVALENCES

2002

Notă asupra ediției

© 2002 ÉQUIVALENCES (Nijmegen, The Netherlands) [(PDF)LaTeX]

© 1989–2002 ADRIAN REZUŞ (Nijmegen, The Netherlands) [TEXT]

© 2001 RODICA ILIESCO (Paris, France) [LOGO *Centaure*]
© 2001 DINU LAZĂR (Bucharest, Romania) [LOGO & GRAPHICS *Eye*]
© 2001 MAT (Madrid, Spain) [COVER *Jardines varados*]
© 2001 MAT (Madrid, Spain) [GRAPHICS *Dama de azul*]

© 2001 ADRIAN REZUŞ (Nijmegen, The Netherlands) [EDITION]

This electronic edition is a *non-profit* publication produced by PDFTEX14.H [© 2001 HÀN THẾ THÀNH] & **created by** LATEX 2ε with HYPERREF & PDF/SCREEN

LATEX 2ε © 1993–2001 THE LATEX3 PROJECT TEAM *et al.*
HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ
PDF/SCREEN © 2001 ADRIAN REZUŞ [based on PDFSCREEN]
PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY LATEX 2ε/**romanianTEX** © 1994-2001 ADRIAN REZUŞ
PRINTED IN THE NETHERLANDS – DECEMBER 12, 2001
REVISED REPRINT – SEPTEMBER 8, 2002

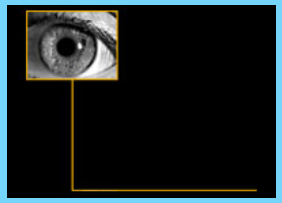

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieșire
Pagina **2** din **18**

Cuprins

Faire une <longue> absence 7
Liber de nichilo 8
Absenţele Luizei 14

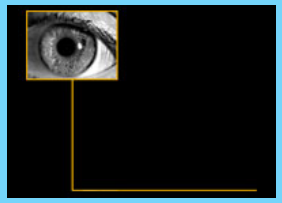

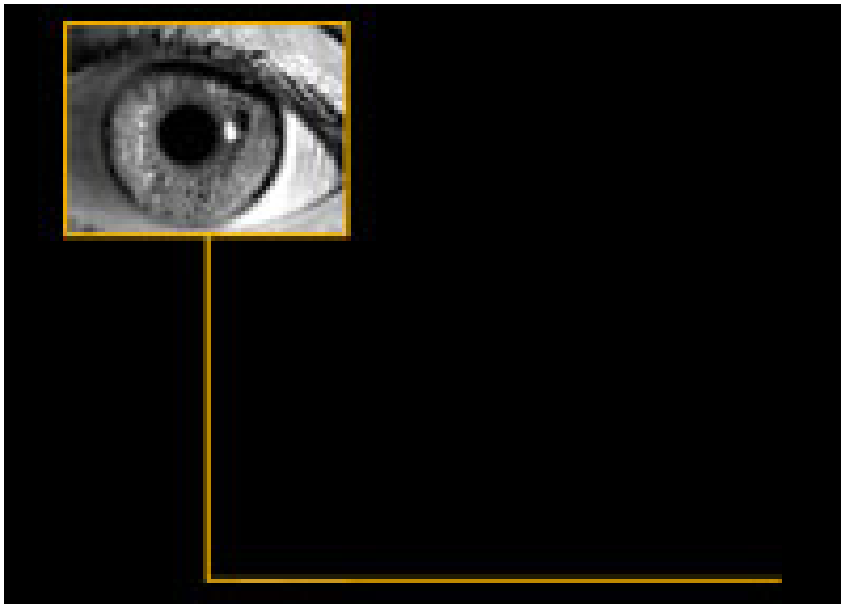

1: Te-am zărit... erai *dincolo*... (DINU LAZĂR *Eye*)

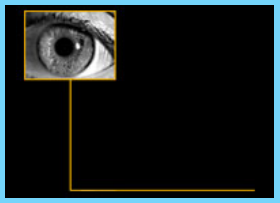

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 4 din 18

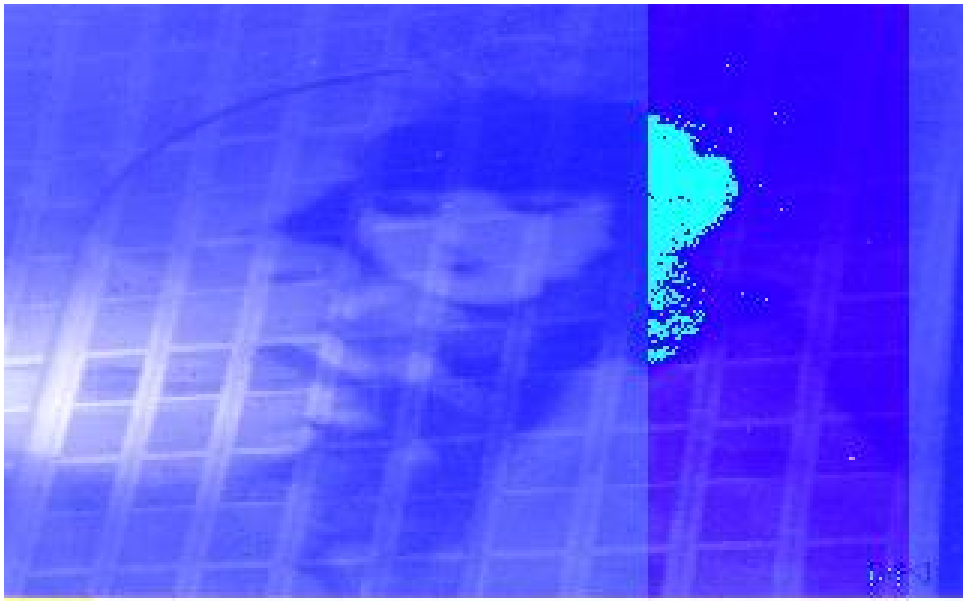

2: *Faire une <longue> absence...* (MAT *Dama de azul*)

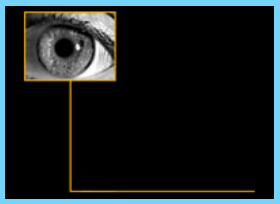

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 5 din 18

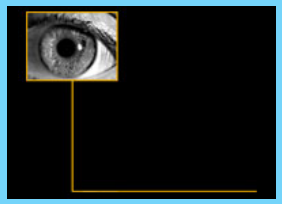

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 6 din 18

Faire une <longue> absence

à Monsieur J. D.,
qui devait savoir « depuis toujours
<...> que nous sommes perdus »,
mais aussi
« que <...> de ce DÉSASTRE TRÈS INITIAL *–*
désastre présent, toujours recommencé –
une DISTANCE INFINIE *s'est ouverte... »*

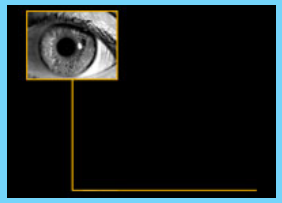

Pagina de titlu
Cuprins

Înapoi
Închide
Ieşire

Liber de nichilo

Uneori ne vine să credem că istoria – ca şi istoriile altora – { sînt, fac } doar un *text* care trebuie { descifrat, distrus }.

Curiozitatea noastră istorică ori textuală – acest interes ne-la-locul lui pentru lucruri şi timp, pentru *aiurea* şi *mereu* – este satisfăcută, de altfel, într-un mod foarte ciudat.

Căci există atît *texte absente* cît şi *texte care spun absenţa*. Ca şi *texte absente despre absenţă*, de altfel.

Nu ni s-a păstrat, de pildă, *Cartea despre nimic* a lui *Gorgias din Leontinoi*, un sicilian din secolul V înaintea lui Cristos.

Această carte este *absentă* din toate bibliotecile noastre. Ştim despre ea de la Sextus Empiricus, un colportor de palavre [sau *palabre*] şi spuse care iau ochii.

Ştim că ar fi fost o carte *despre fire* totodată. Tot de la acest Sextus ştim pînă şi *despre ce era vorba* în acea carte. Ca şi cum am fi stăruit să <-l> întrebăm: *despre ce era vorba în Cartea despre nimic*?

Ni s-a păstrat, în schimb, o altă *Carte despre nimic*, poate singura pe care o avem *integral* pînă acum – în bibliotecile noastre – cu acest titlu.

E o *prezenţă* cumva insolită. Aceasta din urmă este, mai degrabă, o *cărticică* <*despre nimic*>, un *Libellus de nichilo* şi a fost scrisă în limba latină, cu două mii de ani mai tîrziu.

Despre cel care a scris-o, un picard cu interes pentru matematici şi imaginaţie debordantă, *Charles de Bovelles* (1497–1567) [sau de Bouelles,

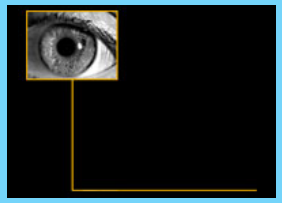

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 8 din 18

sau chiar *Carolus Bovillus*, cum era la modă să te chemi pe atunci] ştim mai multe. [1]

Ştim, de exemplu, că mintea lui – fără-ndoială, una din cele mai *obscure* pe care le-a dat omenirea – ar fi văzut lucruri *care nu s-au mai văzut de nenumărate secole*. [2]

Despre cărticică ştim *exact* chiar şi cînd a fost terminată. Fiindcă autorul îi mulţumeşte lui dumnezeu cu această ocazie:

> *Libellus de nichilo finit. Gratie deo multiage qui de nichilo statuit ad esse universa. Editus anno salutis 1509 Novembris 26.*

Şi, întrucît avem cartea – pînă şi în ediţii/traduceri moderne – ştim şi *despre ce este vorba în Cărticica despre nimic*. [3]

Pentru curiozitatea noastră cea de toate zilele, ar trebui spus, poate, că nu e vorba, în ea, desigur, *despre nimic* ci, mai cu seamă, despre *dumnezeu*. Şi despre multe altele, « lucruri care nu s-au <mai> văzut <pe lume,

[1] Printre biografii recenţi se numără Joseph M. Victor [v. **Charles de Bovelles 1479–1553, An Intellectual Biography**, Geneva: Droz 1978, 191 p.].

[2] Ne-o spune un contemporan, în ediţia a doua a bine-cunoscutului **Liber de scriptoribus ecclesiasticis**... (Paris: Jean Petit 1512, Apendix) a abatelui Trithemius [Johannes de Trittenheim (1462–1516)].

[3] Charles de Bovelles **Le Livre du néant**, *texte et traduction par Pierre Magnard, ..., précédé d'un éssai* L'Étoile matutine, *avec 16 reproductions*, Paris: Librairie philosophique J. Vrin 1983, 148 p. [ediţie critică, text latin + traducere în limba franceză]. Originalul a apărut în 1510 (la Henri Estienne, Paris), într-un fel de *opuscula selecta* a lui de Bovelles. Ediţia din 1510 a fost facsimilată reprografic recent [1970] şi pusă în comerţ şi biblioteci prin grija unei bine-cunoscute case de editură bibliofile germane.

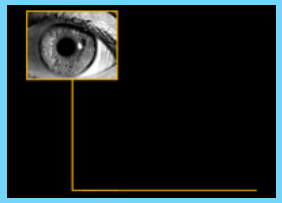

vreme> de secole, <vre-o cincisprezece-douăzeci> ». [4]

Mai precis, *Cărticica despre nimic* este – de fapt – un *Tratat de ontologie*...

♢

Există şi o *carte despre nimic care n-a fost scrisă niciodată*. Una care *ar fi putut fi scrisă* DOAR dacă s-ar fi putut scrie mai întîi *despre ea*. *Despre cartea despre nimic*, adică: META-cartea despre nimic, o carte care trebuia să poată fi scrisă *înainte de a putea scrie despre nimic*.

Autorul ei – dacă o carte absentă care n-a fost scrisă niciodată poate avea un autor – este mai *aproape* de noi. Sau, mai bine zis, *<în->depărtarea* lui e de o altă natură decît cea a autorilor deja numiţi.

Este vorba despre *Gustave Flaubert* (13 decembrie 1821 – 8 mai 1880).

Printre multele *întrebări ne-la-locul-lor* pe care le-am putea pune, este una foarte simplă: *despre ce ar fi <putut fi>vorba în cartea <absentă> despre nimic* a lui Flaubert?

La astfel de întrebări există întotdeauna un răspuns *apriori*. Ceva de felul: *ce-ţi pasă?*

[4] Literatura latină şi vernaculară a sec. XVI–XVII pe această temă este destul de bogată. Relativ circulat în sec. XVI este, de exemplu, un poem latin al poetului francez Jean Passerat *Nihil*, apărut la Paris, în 1588. Se cunoaşte însă un singur *comentariu* al tratatului lui de Bovelles, datorat lui Martin Schoock. Ediţia olandeză [Groningen 1611, aparent prima] a acestui comentariu conţine în anexă tratatul lui de Bovelles, ca *şi* poemul lui Passerat, adnotate de Schoock [**Martini Schoockii Tractatus philosophicus de nihilo**, *accesit ejusdem argumenti* **Libellus Caroli Bovilli** *atque* **Johannis Passeratii** *accuratissimum poema* **De nihilo**, *cum annotationibus necessariis ejusdem Schockii*, Groningae: Typis Viduae Edzardi Agricolae 1611].

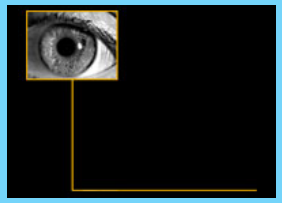

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 10 din 18

Un răspuns *printr-o <altă> întrebare – la locul ei, de astă dată –*, *printr-o întrebare care nu <mai> cere răspuns*, printr-o întrebare care opreşte, printr-una care vrea să te vindece de cancerul întrebărilor.

Întrebarea *despre ce ar fi <putut fi> vorba în cartea <absentă> despre nimic a lui Flaubert*? ar putea avea şi un alt răspuns *apriori*. Şi anume: *despre absenţă, desigur!*

Dar *intenţia* lui Flaubert – căci în spatele fiecărei cărţi, mai ales în spatele celor *ne-scrise*, este mereu o *intenţie* – pare a contrazice această din urmă grabă <analitică>.

Într-o scrisoare către *Louise Colet* (1810–1876), datată [5] [*Croisset*], *vendredi soir*. [*16 janvier 1852*] Flaubert visează:

> *Ce qui me semble beau, ce que je voudrai faire, c'est* UN LIVRE SUR RIEN, *un livre sans attache extérieure, qui se tiendrait de lui même par la force interne de son style, comme la terre sans être soutenue se tiendrait dans l'air,* UN LIVRE QUI N'AURAIT PRESQUE PAS DE SUJET *ou du moins* OÙ LE SUJET SERAIT PRESQUE INVISIBLE, *si cela se peut* [II, 31].

Cartea de scris – sugerează el mai încolo –, *cartea despre nimic* ar trebui să fie o *carte fără subiect* – « subiectul » unei cărţi fiind *materia* ei [în engleză se spune chiar *subject-matter*, « materia subiectului », cumva « materialul materiei »].

[5] Datările, adnotările biografice şi istorice – în cazul cînd nici o altă specificaţie explicită nu e prezentă – sînt după Jean Bruneau, editorul cel mai recent al *Corespondenţei* lui Flaubert [**Correspondance**, *édition établie, présentée et annotée par Jean Bruneau*, Paris: Gallimard, <*Bibliothèque de la Pléiade*>, I: 1973, II: 1980, etc.]

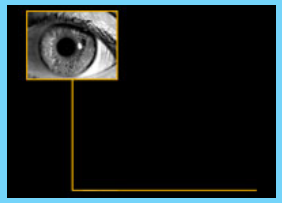

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 11 din 18

Dar, pentru a descrie *subiectul cărţii fără subiect* [= LE LIVRE SUR RIEN] ar trebui scrisă o ALTĂ *carte*:

> *Il me faudrait* TOUT UN LIVRE *pour développer ce que je veux dire*,

continuă el [II, 31].

Aceasta din urmă NU este acelaşi lucru cu prima, nu este *le livre sur rien* despre care îi vorbea Luizei cu cîteva linii mai sus, ci una *despre subiectul cărţii despre nimic* [SUR RIEN]. Este o Meta-carte <despre nimic>.

De altfel, Flaubert promite s-o şi scrie *odată*. Acum *amînă* doar proiectul, fiindcă are *altceva* de făcut, fiindcă are *treabă*, fiindcă acum *lucrează*, fiindcă *lucrează* LA <alt>ceva:

> *J'écrirai sur tout cela dans ma vieillesse,* QUAND JE N'AURAI RIEN DE MIEUX À BARBOUILLER. *En attendant, je travaille à mon roman avec coeur* [II, 31; este vorba despre *Madame Bovary*].

Subiectul Meta-cărţii <despre nimic> este *privirea absolută* sau, cum spune el, *la manière* ABSOLUE *de voir* <...>. De fapt, doar *una* din ele, căci există mai multe *moduri absolute de a privi*. Aici ar fi vorba doar despre *unul anume*: STILUL,

> *le style étant à lui tout seul une manière absolue de voir les choses*. [II, 31]

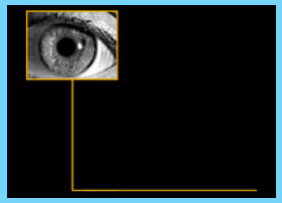

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 12 din 18

Din cîte ştim, *Flaubert n-a scris nici o carte despre privire*, nici una despre *acea privire absolută care e* STILUL. De aceea, poate, *n-a putut scrie nici cartea despre nimic.* Aceste cărţi – niciodată scrise – sînt printre *absenţele* lui Flaubert. Sau, mai degrabă, *sînt* ABSENŢA *lui*.

Aici, în acest loc, ne putem pune o altă întrebare. Este *loc* să o punem; *aici* este, poate, chiar *locul ei* – al întrebării care s-ar putea pune.

Întrebarea sună: *ce* A FĂCUT *Flaubert cu aceste <două> proiecte*?

Răspunsul *există* deja; un răspuns care e tot, cumva, unul *apriori*.

L-a dat, de fapt, aceeaşi corespondentă a lui, Luiza, *muza*, cu trei ani mai tîrziu, la <o> despărţire. Fără să vrea, vorbind despre ea însăşi, despre o intenţie de-a ei. Una întîmplătoare, nerealizată, de altfel, ne spun istoricii astăzi.

Răspunsul acesta se poate *spune exact* – poate – *doar* în limba Luizei: IL A FAIT UNE ABSENCE [aici, *a făcut o absenţă* { nu este, nu face } o traducere].

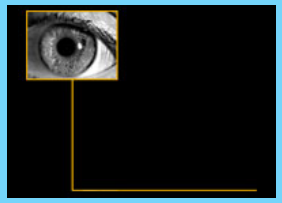

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 13 din 18

Absenţele Luizei

Ultima scrisoare a lui Flaubert către Louise Colet s-a păstrat.

Avem, într-adevăr, un *original autograf* [*Musée Calvet*, Avignon, 6409, ff. 3603–3604: cf. *Revue de Deux Mondes*, 1er juillet 1954, p. 144 şi Bruneau, II,572].

De altfel, avem pînă şi plicul. Pe el <stă scris>: *Madame Colet, rue des Sèvres, 21, Paris. C.P. Paris, 6 mars 1855* [Bruneau, II, 1270].

E doar un bilet, de fapt: cîteva linii. Merită să-l citim în întregime:

> [*Paris, 6 mars 1855*] *Madame, J'ai appris que vous vous étiez donné la peine de venir, hier, dans la soirée, trois fois, chez moi. Je n'y étais pas. Et dans la crainte des avanies q'une telle persistance de votre part, pourrait vous attirer de la mienne, le savoir-vivre m'engage à vous prévenir:* QUE JE N'Y SERAI *jamais. J'ai l'honneur de vous saluer. G. F. Mardi matin*. [II, 572; sublinierea lui Flaubert].

Ştiind că aceste rînduri sînt, de fapt, *o scrisoare de despărţire*, putem nota, superficial, cîteva contraste la care ne putem aştepta deja [1853–1855]: *madame* vs *chère amie*, *chère Louise*, [*pauvre*] *chère Muse*, *bonne Muse*, *bonne chère Louise*, etc. ca şi, totodată, *j'ai l'honneur de vous saluer* vs *Adieu*, <...> *je t'embrasse et signe*, *adieu, je t'embrasse*, <...> *à toi*, *ton* <G.>, *adieu, je t'enlace* <...>, *adieu, mille bons baisers, je t'embrasse*

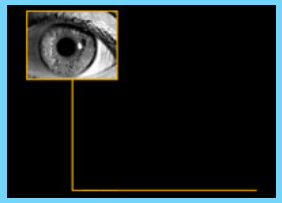

encore, *à toi tout*, *je t'embrasse tendrement*, *encore adieu, et mille caresses*, etc.

Mai relevant, poate pentru mai tîrziu, putem reţine – *subliniind altfel* decît Flaubert însuşi – alte cîteva lucruri. Şi anume, inventariind şi numind cumva *ad hoc* aceste lucruri, găsim: *două absenţe* [**F1**, **F5**], *două prezenţe imediate* [**F2**, **F3**] şi *o prezenţă remotă* [**F4**].

Adică, în ordinea textului <poli-decupat>: [**F1**] <HIER <...>> JE N'Y ÉTAIS PAS, [**F2**] LA CRAINTE DES AVANIES, [**F3**] UNE <TELLE> PERSISTANCE, [**F4**] LE SAVOIR-VIVRE <<QUI> M'ENGAGE <À <...> PRÉVENIR>> şi, în sfîrşit, [**F5**] JE N'Y SERAI JAMAIS.

De la Luiza însăşi ştim şi *cum a fost pentru ea seara de 5 martie 1855*. Îi ştim reacţia adică.

Nu e nevoie să utilizăm *alte surse* pentru moment [există destul de multe, de altfel]. Căci, *pe acelaşi bilet*, muza putea nota:

> *6 mars 1855 – Allée le 5 mars* – LÂCHE, COUARD ET CANAILLE. [II, 1270]

Despre *absenţe* [**F1, F5**], despre absenţele *lui*, Flaubert *ştie* [la 6 martie 1855] că *sînt*. Că una *a fost* « ieri seara » [5 martie] şi că alta *va fi fiind să fie* À JAMAIS [de la 6 martie 1855 încolo].

El *pare a şti mult mai multe*, de altfel. Fiindcă invocă, în mod explicit, [**F4**] <*son*> *savoir-vivre* <*qui*> <...> *engage à* <...> *prévenir*. Un fel de prezenţă remotă, deci, sau, mai degrabă, o *absenţă omni-prezentă* de care, fără-ndoială, se va fi folosit deseori.

Ce putea şti Luiza [cam tot pe atunci, *dar înainte* de a primi acest bilet]?

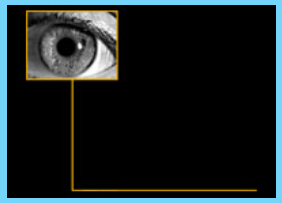

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 15 din 18

Putem bănui multe lucruri. Nu *ştim* precis nimic. Nu *ştiam*, de fapt, pînă nu demult.

În 1980, Jean Bruneau publică [pentru prima oară, în Bruneau, II] un *alt* bilet, de data aceasta al Luizei, pe care îl datează într-un mod *cel puţin surprinzător*.

Textul inedit [*Musée Calvet*, 6418, ff. 482–483] este tot atît de scurt ca şi acela de mai înainte.

Surprizele sînt însă mai multe. Prima este *data*. Acest lucru este, de fapt, *prima parte a ipotezei Bruneau* [marcată cu un semn de întrebare în text]:

> [*Paris*], *samedi matin.* [*3 mars 1855*?] *Je pars demain pour un voyage à l'étranger, J'ai pris mon passeport et mes paquets sont prêts.* JE FERAI PEUT-ÊTRE UNE LONGUE ABSENCE. *Il faut absolument que nous nous revoyons et que nous causions avant mon départ. Il serait pueril de consulter quelqu'un, et grossier de me refuser. J'attendrai donc avec confiance ce soir chez moi de huit heures à minuit. Louise C.* [II, 572]

Şi acest bilet are plic <pentru noi>: *Monsieur Gustave Flaubert* [aflător la: *Musée Calvet*, 6418, f. 485].

Atîta tot. Fără adresă sau *cachet postal*.

Ceea ce sugerează [Bruneau spune chiar *prouve*: II,1269] faptul că *Flaubert ar fi trebuit să fie la Paris* la data trimiterii biletului.

A doua surpriză e tot o parte a *ipotezei Bruneau*; a doua, să zicem.

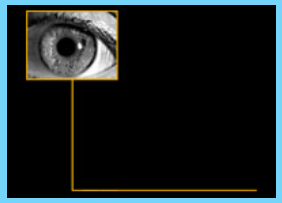

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 16 din 18

Călătoria proiectată de Louise Colet, *<le> voyage à l'étranger*, care ar fi trebuit să înceapă [după Bruneau] pe data de 4 martie 1855, *n-a avut loc niciodată*. Luiza *ar fi renunţat* la călătorie, deci.

Examinînd *absenţele* [deplasările] Luizei în străinătate [în afara Franţei: Anglia, Belgia, Olanda, Italia], tonul scrisorii ei, etc., Jean Bruneau avea de spus aici următoarele:

> *Je propose donc l'hypothèse suivante:* [**B1**] *cette lettre aurait été écrite le samedi 3 mars, et*, [**B2**] *Flaubert n'étant pas venu*, [**B3**] *Louise Colet aurait été « relancer » Flaubert chez lui, le lundi suivant* [5 martie]. [**B4**] *Quant au voyage que Louise projetait, elle y aurait renoncé*. [**B5**] *Mais la lettre* [biletul Luizei] *peut être postérieure au billet de rupture de Flaubert* [II, 1269; inserţiile autorului].

Trebuie să admitem că (i) lucrurile nu sînt simple, că, apoi, (ii) ipoteza Bruneau e foarte ingenioasă şi – împreună cu Bruneau, de astă dată – că (iii) nr. [**B5**] – o datare *posterioară* lui 6 martie 1855 pentru *acest* bilet – este *très invraisemblable* [Bruneau, *ibid.*].

Date fiind (i) şi (ii), este rezonabil să reţinem [**B1**]–[**B4**] ca *unică ficţiune reală*, *telle quelle*. De altfel, nici nu e prea important că lucrurile *s-ar fi putut întîmpla şi altfel*.

Cu astfel de *pre*-judecăţi [că *e mai real ceea ce este într-o oglindă*, de exemplu], să revenim la o întrebare anterioară. Precizînd-o, într-un fel.

Ce *putea şti* deci Luise Colet, în dimineaţa zilei de sîmbătă, 3 martie 1855, despre *absenţe*, despre *absenţele ei*?

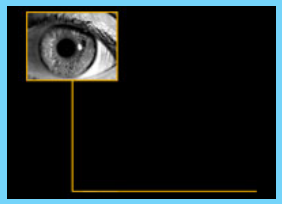

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 17 din 18

Că [**L1**] *va fi <local> absentă* [= *<un> voyage à l'étranger*] şi că [**L2**] <ELLE> FERA<I><T> <PEUT-ÊTRE> UNE LONGUE ABSENCE.

Bruneau { constată, presupune, imaginează } [în 1980, ori cu cîţiva ani înainte], că [**L1**] [**B4**] *absenţa locală* a Luizei *nu există* [= călătoria *n-a avut loc*]. Fiindcă Luiza ar fi renunţat la ea, findcă ar fi renunţat la o absenţă locală, întîmplătoare.

N-are rost să ne întrebăm aici: *de ce?* [adică: *de ce n-a făcut călătoria*?] Ar putea exista o mulţime de motive. Şi, chiar dacă am putea şti răspunsul la o astfel de întrebare, *n-ar fi de loc interesant să-l ştim*. Ne-ar încurca, probabil.

Flaubert *ştie* [la 6 martie 1855] că [**F5**] *absenţa lui <globală> va fi fiind să fie* À JAMAIS [de la 6 martie 1855 încolo].

≪ Ştiinţa pozitivă ≫ a Luizei [**L2**] este, mai degrabă, un fel de pre-ştiinţă [*pre-science*]. Una *aproximativă*, care *stă sub semnul îndoilelii* [PEUT-ÊTRE, spune ea]. Aici, această *ezitare a* Luizei <PEUT-ÊTRE> e legată mai mult de data de 3 martie 1855 decît de perioada următoare [de la 3 martie 1855 încolo].

În sfîrşit, *ce ştie Luiza*, cu toată această *nuanţare modală a lucrurilor*? Uitînd chiar de nuanţă, de nuanţa legată de o dată anume.

Luiza o spune *clar*, pentru ea, pentru Flaubert *şi chiar* pentru noi: ELLE { FAISAIT, FAIT, FERA } UNE LONGUE ABSENCE.

Această absenţă EXISTĂ, *<a existat* şi *va exista>* À JAMAIS, ca şi aceea despre care { ştia, ştie, va şti } deja Flaubert, desigur.

Dar *Luiza* { *ştia, ştie, va şti* }, *în felul ei, mai mult*. Şi anume că această absenţă este O ABSENŢĂ <PREA> LUNGĂ.

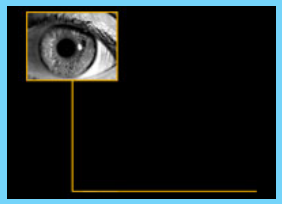

Pagina de titlu
Cuprins
◀◀ ▶▶
◀ ▶
Înapoi
Închide
Ieşire
Pagina 18 din 18